

Darima Boronoeva
Buriacki Uniwersytet Państwowy, Rosja

Etniczna samoidentyfikacja Buriatów w kontekście cywilizacyjnym

W epoce globalizacji wyjątkowej ostrości nabiera problem współoddziaływania społecznego, a zwłaszcza tworzenia kolektywnych form tożsamości społecznych. W kontekście autochtonicznych ludów syberyjskich¹, szczególnie Buriatów, problemy te ogniskują się w rekonstrukcji tradycyjnych form samoidentyfikacji. Zwrot ku dawnym wzorcom tożsamości etnicznej Buriatów, które można wyjawic na podstawie analizy kronik buriackich², stanowi jeden z kluczy do zrozumienia współczesnych praktyk tożsamościowych Buriatów. Kulturowo-narodowe odrodzenie Buriatów, przypadające na koniec XX w., odnosi się do przeszłości Buriatów, stara się opierać na autorytacie tradycji i historii. Z tradycyjnych form samoidentyfikacji Buriatów wybiera się te, które odpowiadają współczesnym interesom Buriatów, a ściślej ich liderów.

Badanie tradycji samoświadomości Buriatów, znajdującej swe odbicie w materiałach kronikarskich, jest owocne z punktu widzenia analizy diachronicznej. Umożliwia ukazanie nowych wariantów struktury hierarchicznej tożsamości etnicznej Buriatów, podyktowanych realiami XX w., szczególnie wśród buriackich grup diasporalnych w Mongolii Wewnętrznej ChRL i Republice Mongolskiej.

---

¹ Rosyjskie słowo *narod* (народ) w tekście zostało przetłumaczone jako *lud*. Niemniej należy pamiętać, iż zakres semantyczny tego słowa jest w języku rosyjskim szerszy. Słowa *narod* używa się też powszechnie w odniesieniu do narodu, np. narodu polskiego (przyp. tłum.).

² Analiza tekstów kronik buriackich dla ukazania tradycyjnej hierarchii tożsamości, określenia rzeczywistych i potencjalnie dostępnych wariantów tożsamości etnicznej wraz z odpowiadającymi im wyznacznikami (markerami) kulturowymi i symbolami odróżniającymi, znalazły już odzwierciedlenie w naszych publikacjach. W artykule uwaga została zwrócona na obiektywnie istniejący kontekst cywilizacyjny.

Analiza buriackich materiałów kronikarskich³ pod kątem wykrywania leksyki etnonimicznej⁴ pozwala stworzyć następujący warunkowy schemat poziomów tożsamości Buriatów w połowie-końcu XIX w.

Poziom odgałęzień rodowych /lineaż — «*huhuur*», «*âhan*», «*uruk*».

Poziom wspólnoty rodowej — «*obog*», «*otog*», «*éség*».
(w tym ugrupowania rodów, np.: «*baruun najman*» / zachodnia ósemka — wychodźcy z Chałcha-Mongolii i «*zurgaan éség*» / sześć rodów — wychodźcy z Przedbajkalia; «*šaraldajn taban*» / szaraldajewska piątka i «*nagatajn najman*» / nagatajewska ósemka)

Poziom dużych stowarzyszeń rodowych:

- A) plemiona/stowarzyszenia plemienne — «*horiin zon*», «*horiin arad zon*»
- B) stowarzyszenia plemienne — «*séléngyn mongol-burâduud*», «*bargažanaj burâduud*»

Poziom grupy etnicznej «Buriaci» — «*burâd zon*», «*burâduud*»

Poziom współuczestnictwa we wspólnotie międzyetnicznej «Mongolowie»
— «*burâd-mongolnuud*», «*burâd-mongolšuud*», «*mongol-burâd*»

Poziom etnokonfesjonalny: włączenie Buriatów w cywilizację buddyjską
— «*burâd buddyn šažantan*» / Buriaci-buddyści

Poziom wspólnoty państwowej: Buriaci jako poddani Imperium Rosyjskiego — «*sagaan haanaj albata*»

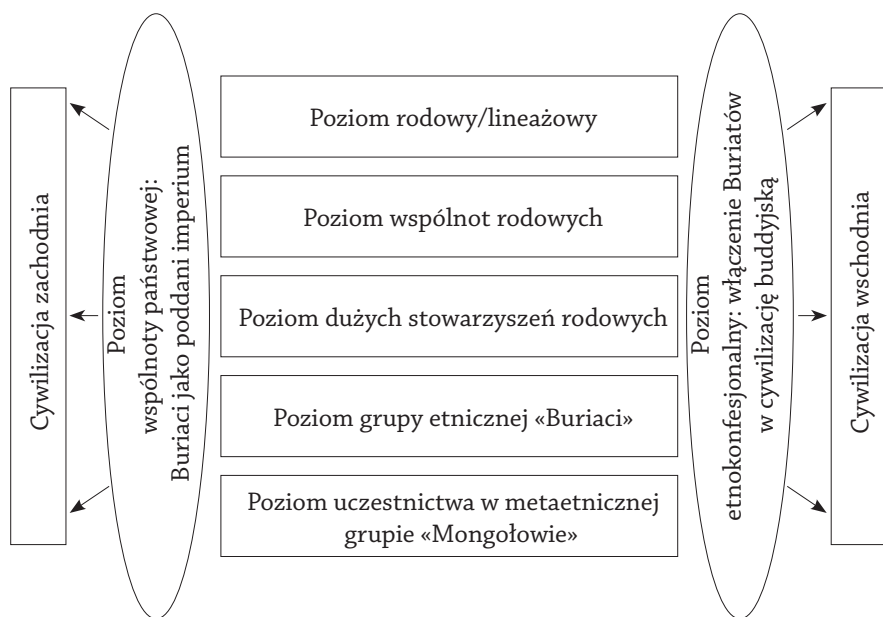
Schemat, naszym zdaniem, stanowi zespół rzeczywistych i potencjalnie dostępnych dla Buriatów koalicji etnospołecznych, po których tożsamość indywidualna i kolektywna odbywała „podróż”, urzeczywistniając wybór w zależności od sytuacji. Ostatnich dwóch z wydzielonych poziomów

³ Z bogatego dziedzictwa buriackiej piśmienności kronikarskiej opracowano 16 kronik i opublikowano w językach rosyjskim i buriackim (6 kronik Buriatów horyńskich, 6 kronik Buriatów selengińskich, 4 kroniki Buriatów barguzińskich).

⁴ Przez termin 'leksyka etnonimiczna' rozumiemy grupę tematyczną etnonimów i pochodnych od nich.

zapewne nie można nazwać *stricte* etnicznymi. Zważywszy jednak, że to właśnie te dwa czynniki (rozprzestrzenienie buddyzmu i przyłączenie do Rosji) odegrały podstawową rolę w konsolidacji organizacji rodowo-plemiennych w grupę etniczną, znaną obecnie jako „Buriaci”, uważamy za stosowne i organiczne włączenie ich do danego schematu. Tym bardziej, że stabilność funkcjonowania wszystkich pozostałych poziomów była uwarunkowana tym, że zatwierdzone przez rosyjskie centrum system administracyjnego zarządzania Buriatami i organizacja Kościoła buddyjskiego były ściśle związane z tradycyjną strukturą rodowo-plemienną społeczeństwa.

Niewątpliwie włączenie Buriatów w świat buddyjski i krąg kultury rosyjskiej oznaczało dopuszczenie ich do cywilizacji wschodniej i zachodniej.

Walery Tiszkow, zastanawiając się nad przejawami etniczności, słusznie wskazuje, że zewnętrzne wyobrażenia [kategoryzacja dokonywana przez innych — D.B.] o wspólnocie etnicznej mają tendencje do generalizacji i stereotypowych kryteriów. Kryteria wewnętrzne [autokategoryzacja — D.B.] są zazwyczaj bardziej sytuacyjne.⁵ Buriacki materiał, jak się nam wydaje, unaczynia tę tezę. Występujące obecnie wśród Buriatów na poziomie powszedniej świadomości podziały na większe i mniejsze grupy według różnych

⁵ Tiškov V., *O fenomene étničnosti*, „Étnografiéeskoje obozrenie”, Moskva, 1997, No. 3, s. 16.

podstaw i kryteriów świadczą o aktualności oznak etnicznego zróżnicowania i grupowych granic wewnątrzetnicznych.

Tradycyjne formy społecznego współoddziaływania Buriatów, określając granice etniczności, potwierdzają międzykulturowy, pograniczny charakter bytowania Buriatów. Ukazane na materiale leksyki etnonimicznej wielokierunkowe wektory praktyk tożsamościowych — nakierowane na poziom lokalny/rodowy; orientacja na świat buddyjski/wsходni; pozytywna komplementarność ze społeczno-kulturową przestrzenią mongolską/metaetniczną; integracja ze społeczeństwem rosyjskim — wskazują na występowanie różnych „innych”, „obcych”. Stan pograniczności konstytuuje przewodnią opozycją „Rosja (państwowość rosyjska)” — „świat mongolski”.

Buriacka świadomość przynależności do państwa rosyjskiego znajduje wyraz w terminach takich, jak: *albata*, *albata arad*⁶; *har'âta*, *albata har'âta*⁷ (wszystkie wymienione terminy można przetłumaczyć jako „poddani”); *médéldé bajha (oroho*⁸) być pod władzą, wejść pod opiekę. Zawartość kronik, poza rzadkimi wyjątkami, zasadniczo demonstrowa pozytywny stosunek do Rosji, a raczej do władzy najwyższej, której uosobieniem był rosyjski imperator. Odnosząc się do tego wizerunku (bliskiego świętości), który przypisywany jest imperatorowi w kronikach, można stwierdzić, że w tradycyjnej świadomości Buriatów postrzegany był on niezależnie od lokalnej ludności rosyjskiej, jak pewna siła, zdolna obronić od niesprawiedliwości, w tym także od nieuzasadnionych roszczeń Rosjan.

W kształtowaniu przychylniej recepcji monarchii carskiej swoją rolę odegrał Kościół buddyjski. Nie wolno zapominać o tym, że „władza carska, zezwalając na utworzenie Kościoła buddyjskiego, postawiła jeden ważny warunek — służyć na pożytek cara i państwa. Każdy nowy przywódca Kościoła — *chambo-lama* — obejmując swe stanowisko, składał odpowiednią przysięgę przed generałem-gubernatorem. I on razem ze swymi licznymi lamami uczył świeckich ludzi kochać władzę”⁹.

W kronikach buriackich przytacza się wiele przykładów uczestnictwa Buriatów w życiu ogólnorosyjskim (uczestnictwo w tworzeniu i ochronie granicy państwowej)¹⁰; świętowanie zwycięstwa nad Napoleonem w mieście Kiachta, które otrzymało nazwę *bogdo chaanaj najr*/święto najjaśniejszego

⁶ *Burâdaj tûühé béšégüüd*, (red.) Š. Ėimitdoržiev, Ulan-Udé, 1992, s. 14, 37, 97, 98, 179, 185, 187, 189.

⁷ *Ibidem*, s. 171.

⁸ *Ibidem*, s. 155.

⁹ T. Mihajlov, *Religiâ burât*, „Istoriâ i kultura burâtskogo naroda”, 1999, s. 57.

¹⁰ *Burâdaj tûühé béšégüüd*, (red.) Š. Ėimitdoržiev, Ulan-Udé, 1992, s. 134, 156.

imperatora¹¹; materialne wsparcie podczas odkrywania i przyłączenia do Rosji Kraju Amurskiego¹² itd. Trudno nie zgodzić się z T. Michajłowem, gdy pisze o tym, że pod wpływem rozlicznych czynników, w wyniku ewolucji własnego światopoglądu, Buriaci rozpoczęli uświadamiać swoje rosyjskie obywatelstwo.¹³ Życie Buriatów tak czy inaczej wykraczało poza ramy wspólnoty terytorialno-rodowej i granice etniczne.

W kwestii pozytywnej wspólnoty Buriatów z mongolską/mega etniczną przestrzenią społeczno-kulturową, należy zauważyć, iż historia ludów mongolskich charakteryzuje się dwoma przeciwstawnymi wektorami rozwoju — integracją i dyferencjacją. Wzajemny ich stosunek, formy ich przejawienia były specyficzne w różnych okresach historii Mongołów. Jak wiadomo, świat mongolski, będący kiedyś głównym teatrem działań na globalną skalę, stopniowo zagłębiał się w historię lokalną, historię wzajemnych waśni, rozdrobnienia terytorialnego. Obecnie mongolska wspólnota etniczna jest niejednolita geopolitycznie, dzieli się na szereg lokalnych formacji, które po pierwsze, wchodzi w skład kilku państw, po drugie, przy wspólnej spuściznie historyczno-kulturowej różnią się zestawem specyficznych charakterystyk kulturowych. Kompleks problemów, związanych z podwójnym (ambiwalentnym) charakterem procesu identyfikacji Buriatów z mongolską wspólnotą metaetniczną — poczucia autonomii i przynależności — znajdował w historii Buriatów w XX w. swój wyraz zarówno w politycznej ideologii politycznej w okresie mobilizowanej etniczności (nacjonalizm, panmongolizm), jak i podczas konstruowania sfery narodowo-politycznej (strategia skierowana na izolację Buriatów od świata mongolskiego, osiągnięcie wewnątrzburiackiej separacji, osłabienie więzi wewnątrzetnicznych, stworzenie kontroli nad fundamentalnymi strukturami mentalnymi, szczególnie nad tym, co składa się nad jednymi z głównych wartości kultury buriackiej — językiem i piśmiennością). To ostatnie spowodowało, że w dyskursie społeczno-politycznym panmongolski scenariusz rozwoju Buriatów został stopniowo „wyciszony”. Wprowadzone przez propagandę do świadomości społecznej wyobrażenie o różnicach pomiędzy Buriatami a innymi ludami mongolskimi (przede wszystkim ludnością Mongolii) z czasem stało się o wiele bardziej istotne i zdecydowane, niż miało to miejsce przed latami 30. XX w., a tym bardziej w okresie przedradzieckim. W rezultacie mongolska wspólnota etniczna, z którą Buriaci znajdowali się w historycznie fundamentalnych związkach, została „wykreślona” z kręgu dostępnych jednostce przynależności grupowych i koalicji.

---

¹¹ *Ibidem*, s. 141.

¹² *Ibidem*, s. 90.

¹³ T. Mihajlov, *op. cit.*, s. 57.

Naszym zdaniem, zarówno w radzieckiej/rosyjskiej naukowej literaturze mongolistycznej, jak i w powszechnej świadomości ludności buriackiej, terminowi „Mongol” nadaje się przede wszystkim sens „obywatelski”: „Mongolowie” — obywatele państwa Mongolia. Z naszego punktu widzenia ograniczenie etnonimu „Mongol” jedynie do takiego znaczenia nie odpowiada rzeczywistości etnicznej. Choćby z tej przyczyny, że wielomilionowa mongolskojęzyczna ludność Mongolii Wewnętrznej nazywa siebie „Mongolami” (w tej liczbie zamieszkujący ChRL Buriaci w oficjalnych rejestrach figurują jako Mongolowie). W każdym razie, z naszego punktu widzenia, za niezbędną uważamy głęboką analizę rzeczywistego funkcjonowania etnonimu „Mongol” w przestrzeni etnicznej, a także poświęconej mu refleksji w literaturze naukowej. Tym bardziej, że temat wspólnoty ludów mongolskich w niektórych projektach dotyczących przyszłości świata mongolskiego nie tylko wciąż odgrywa rolę systemotwórczą, ale bywa już formułowany w terminach globalizującego się świata.

[Przeł. Zbigniew Szmit]

Buryats' Self-Identification in the Civilizational Context

by Darima Boronoeva (Buryat State University)

A b s t r a c t

In the globalization era the problem of social interactions — especially of creating collective forms of social identities — has become particularly distinct. Buryats' cultural and national revival in the late 20th century referred to their past and attempted to base on the authority of tradition and history. The choice of traditional forms of self-identification made by contemporary Buryats depended on the latter's — or to be exact their leaders' — interests.

The turn towards the former models of Buryat ethnic identity, which can be revealed while analyzing Buryat chronicles, is one of the keys to understanding contemporary Buryat identity practices. Studying the tradition of Buryat self-consciousness reflected in chronicles proves fruitful from the perspective of a diachronic analysis. It enables a researcher to demonstrate new types of Buryats' hierarchic ethnic-identity structure influenced by the 20th-century reality (especially among the Buryat diaspora groups in Inner Mongolia, PRC, and the Republic of Mongolia).

Key words: Buryats' self-identification, ethnic identity, tradition, globalization.